

משלי פרק ב

(טז) לְהַצִּילֶךָ מֵאִשָּׁה זָרָה מִנְכָרִיָּה אֲמַרִיָּה הַחֲלִיקָה:
(יז) הַעֲזֹבֵת אֱלוֹף נְעוּרֶיהָ וְאֵת בְּרִית אֱלֻקֶיהָ שָׁכַחָה:

ביאור הגר"א - משלי פרק ב פסוק טז

להצילך מאשה זרה עכשיו מפרש הנו"ק דס"א והוא סוד התאוני והוא נחלקת ג"כ לב' והוא תאוה וחמדה ותאוה זה הוא היושב בביתו ואינו רואה רק למלאות תאוותו והנאותו. וחמדה הוא הדבר שאין בהם הנאת הגוף כמו בגדים נאים ובתים נאים או שיהיה לו ממון רב שאין בהם הנאת הגוף אלא נפשו של אדם חומד להם. וז"ש "גזל ועריות נפשו של אדם מתאוה ומחמדתך," שבגזל שייך חימוד שאין בהן הנאת הגוף ועריות שייך לשון תאוה שהוא הנאת הגוף, לכן אמרו מתאוה ומחמדתך. וזה החומד דברים שאין בהם הנאת הגוף אינו שליו ואינו שוקט אלא רודף תמיד אחריהן. ואלו הב' דברים כתיב בעשרת הדברות אך בלוחת האחרונות כתיב בהיפך אצל אשת רעידך לא תחמוד ואצל בית רעידך לא תתאוה, ובלחות הראשונות כתיב בשניהם לא תחמוד...

(כא) קְשָׁרִים עַל לִבְךָ תְּמִיד עֲנֹדִם עַל גְּרִגְרוֹתֶךָ:

(כב) בְּהִתְהַלֵּכְךָ תִּנְחָה אֶתְךָ בְּשַׁכְבְּךָ תִּשְׁמֹר עֲלֶיךָ וְהִקִּיצוֹתָ הִיא תִּשְׁיַחְךָ:

(כג) כִּי נָרַ מִצְוָה וְתוֹרָה אֹר וְדָרְךָ חַיִּים תּוֹכַחוֹת מוֹסֵר:

(כד) לְשִׁמְרֶךָ מֵאִשָּׁת רַע מִחֲלֻקַּת לְשׁוֹן נְכָרִיָּה:

(כה) אַל תַּחְמֹד יָפִיָּה בְּלִבְּךָ וְאַל תִּקְחֶךָ בְּעַפְעָפִיָּה:

(כו) כִּי בַעַד אִשָּׁה זֹנָה עַד כֹּפֵר לָחֵם וְאִשָּׁת אִישׁ נָפֵשׁ יִקְרָה תְּצוּד:

(כז) הִיחַתָּה אִישׁ אֵשׁ בְּחִיקוֹ וּבִגְדָיו לֹא תִשְׁרַפְנָה:

(כח) אִם יִהְיֶךָ אִישׁ עַל הַגְּחָלִים וְרַגְלָיו לֹא תִפְוִינָה:

(כט) כִּן הִבָּא אֶל אִשָּׁת רַעְהוּ לֹא יִנָּקָה כָּל הַנִּגַּע בָּהּ:

(ל) לֹא יְבוֹזוּ לַגִּנָּב כִּי יִגְנוֹב לְמַלְא נִפְשׁוֹ כִּי יִרְעֵב:

(לא) וְנִמְצָא יִשְׁלֵם שְׁבַעֲתַיִם אֶת כָּל הוֹן בֵּיתוֹ יִתֵּן:

(לב) נֶאֱמַר אִשָּׁה חֹסֵר לֵב מִשְׁחִית נִפְשׁוֹ הוּא יַעֲשֶׂנָה:

(לג) נִגַּע וְקִלּוֹן יִמְצָא וְחִרְפָּתוֹ לֹא תִמָּחָה:

(לד) כִּי קִנְאָה חֲמַת גָּבֵר וְלֹא יִחְמוֹל בְּיוֹם נִקְם:

(לה) לֹא יִשָּׂא פָּנָי כָּל כֹּפֵר וְלֹא יֵאבֵה כִּי תִרְבֶּה שִׁחַד:

ביאור הגר"א - משלי פרק ו פסוק כג

כי נר מצוה ותורה אור ודרך חיים תוכחות מוסר – אמר כאן ג' דברים תורה ומצות ומדות הרי ג' בכל א' כלול מג' כנגד מה שאמר למעלה בהבליעל:

ערוך לגר מסכת מכות דף כד עמוד א:

והנה פרט מיכה ג' דברים נגד ג' מיני מצות, שבין אדם למקום, בין אדם לחבירו, ובין אדם לעצמו. נגד לעצמו אמר עשות משפט, שישקול כל מעשיו שיהיו במשפט ושלא יהיה עול בכפו. ונגד בינו לחבירו אמר ואהבת חסד, שהוא גמילות חסדים שבין אדם לחבירו. ונגד בינו לקונו אמר והצנע לכת, ובא ישעיה והיקל בכל הג' דברים, שתחת עשות משפט אמר שמרו משפט דאפילו לא בא מעשה לידו שהיה יכול לעשות משפט בפועל אלא שמר שאם בא לידו יעשנה ג"כ זוכה. ונגד אהבת חסד שהוא גמילות חסדים אמר להקל. ועשו צדקה שהוא פחות מגמילות חסדים בג' דברים כדאמרינן סוכה (מט ב), ולמען הראות שאפילו עושה שלא בהצנע זוכה אמר בלשון רבים שמרו ועשו, שמכיכה אמר בלשון יחיד דורש ממך, כיון שרוצה שיעשה הכל בינו לבין קונו בהצנע ושלא ידעו בני אדם מה שאין כן אם נעשה ברבים:

ביאור הגר"א - משלי פרק ד פסוק יג:

חזק במוסר - אחוז את המוסר שהתחלת בו ותחזק את עצמו. אל תרף אפילו לפי שעה אל תרף א"ע מן המוסר. נצרה - כלומר אלא אדרבה תוסיף תמיד גדרים ומצות על המוסר שלא יבא לידי רפיון. כי היא חייך - כי מה שהאדם חי הוא כדי לשבור מה שלא שבר עד הנה אותו המדה לכן צריך תמיד להתחזק ואם לא יתחזק למה לו חיים:

ביאור הגר"א - משלי פרק ו פסוק כז

היחתה איש אש בחקו ובגדיו לא תשרפנה העניין כמ"ש למעלה (פרק ד פסוק כו) ובפירוש על שיה"ש (פרק ה פסוק ג) בארוכה שיש ב' מיני מדות: א' אותן הנולדים עמו בטבעו, והב' אותן שהורגל א"ע. והמדות הן נקראים בגדים כמשחז"ל מדו כמדתו,¹

1.

מסכת שבת דף קיד עמוד א: ואמר רבי יוחנן איזהו תלמיד חכם שמחזירין לו אבידה בטביעות העין זה המקפיד על חלוקו להופכו.

שולחן ערוך חושן משפט הלכות אבידה ומציאה סימן רסב סעיף כא: המוצא כלי מכלים שצורת כולם שוה, כז [מא] אם כלי חדש הוא הרי הוא שלו. ואם היה [מב] שטבעתו העין, [מג] חייב להכריז, שאם יבא תלמיד חכם ויאמר אף על פי שאינו יכול ליתן בכלי זה סימן "יש לי בו טביעות עין", חייב להראותו לו, אם הכירו ואמר: "שלי הוא", מחזירין אותו. במה דברים אמורים, בתלמיד ותיק שאינו משנה בדיבורו כלל [כח] אלא בדברי שלום [מד] או במסכתא (פירוש אם ישאלוהו על מסכתא אחת אם היא סדורה בידו יענה לאו, דרך ענוה) או בפוריא (פירוש אם שאלוהו חבירו שכבת על מטה זו. יאמר: לא, פן יראו בה קרי ויתגנה תוס' וכן כתב הרמב"ם) או באושפיזא (פי' כדאמרינן בערכין: מברך רעהו בקול גדול וגו') (משלי כז, יד) קללה תחשב לו שלא יספר בשבחו שקבלוהו בסבר פנים יפות בין בני אדם שאינם מהוגנים שלא יקפצו עליו ויכלו ממונו (תוספות), י [מה] וכשהוא מקפיד על חלוקו להפכו [טז] בענין שלא יראו התפירות המגוננות. הגה: ל' ודוקא אם מצאו במקום שתלמידי חכמים מצויין, כגון בבית המדרש, אבל בלאו הכי אינו חייב להכריז (טור). לא [מו] <ב> וכל [מז] ת"ח הוא בחזקת שאינו משנה (כי אם) בדברים הנזכרים לעיל, עד שיביא המוצא ראיה שאינו נזהר (הגהות אשרי פ' הנזכר). עכ"ל.

סמ"ע שם אות מה: ושהוא מקפיד על חלוקו להופכו כו'. הוא מימרא דר' יוחנן בפרק אלו קשרים [שבת קי"ד ע"א].

וז"ש חז"ל איזהו ת"ח שיכול להפוך חלוקו ללבשו כדרכו והיינו להרגיל המדות ולהעמידן לפי התורה ושיהיו דרכו וטבעו ממש אף שהיה טבעו בהפוכו, ואותן הנולדים עמו נקראין בגדיו ואותן שהורגלו נקראין רגליו.

(ונעל"ד הטעם ע"פ סוד שהמדות הן סור תק"ד (תיקוני דיקנא) י"ג מדות וזה סוד הוד והדר לבשת והדרת פני זקן הדרת פנים זקן והן ב' ט' תיקונים דזעיר אנפין וי"ג דאריך אנפין. ודזעיר אנפין הן אותן הנולדים עמו והוא בסוד הבטחון ט' דרגין שבו ולכן נקראין בגד שהוא גימטריה ט' אבל דא"א הן י"ג דאבא ואמא ב' מזלות חסד ונקה גימטריה רג"ל ע"ב קס"א והבן)

וזהו היחתה איש אש בחקו הוא נגד המחבק חיק נכריה שהוא התאוה שהוא בפנים בביתו לכן אמר בחקו. ובגדיו לא תשרפנה הן אותן המדות הנולדים עמו. אבד אותם מחמת שהורגל למלאות תאותו. ומכ"ש שלא ישבר מדותיו וטבעו להרגיל א"ע מדות טובות שהוא רוצה למלאות תאותו ולזה צריך שבירת תאותו ולא ישאר בו מאומה לכן אמר תשרפנה:

ביאור הגר"א - משלי פרק ו פסוק כו

כי בעד אשה זונה עד ככר לחם זהו נגד התאוה והיא היפוך התורה כמ"ש למעלה (פרק ב פסוק יט) כמ"ש במדרש: עד שאתה מבקש שיכנס תורה לתוך מעיך, בקש שלא יכנס אכילה ושתיה לתוך מעיך. ולכן אומר שבעד אשה זונה יבא עד ככר לחם כלומר שלא יהיה יודע אפילו הלכה אחת שלחם הוא התורה וכמ"ש בגמרא² עתידה אשה שתקח ככר של תרומה ותלך לבהמ"ד ותשאל אם טמאה אם טהורה ולא יהיו יודעין.

ואשת איש הוא החמדה שהוא אשת הרע הידוע הנקרא איש. נפש יקרה תצוד שהיא היפוך המצות והיא נצרכת קצת לכן אומר אפילו הנפש יקרה שהוא בעל תורה ויראה הוא מציד במצודתה שמראה לו שהיא נצרכת לישוב העולם ולעבודת ה', וטוב תורה עם דרך ארץ ואמר נפש יקרה כענין במצותיך תרדוף נפשי ואמר יקרה כי התורה

והרי"ף והרא"ש לא כתבוהו שם במקומו וגם הרמב"ם והטור לא כתבוהו, ובדרישה [סעיף כ"א] כתבתי טעם להשמטתן אותו, משום דנראה דסתם גמרא דפרק אלו מציאות [ב"מ כ"ד ע"א] חולק עליה, דשם לא תלה חזרת אבידה [רק] באינו משנה בדיבורו כי אם בהנך תלת, ומשמע דאיירי בכל אבידה אפילו בחלוקו, ור' יוחנן תלה חזרתו בדקדוק הפיכת חלוקו, נהי דר' יוחנן לא איירי אלא בחזרת אבידת חלוקו, מ"מ גם באבידת חלוקו ה"ל להצריך שלא ישנה בדיבורו וכנ"ל:

ש"ך שם אות י': וכשהוא מקפיד על חלוקו כו': ע' בסמ"ע ס"ק מ"ה שכ' אריכות דברים מגומגמים שלא בדקדוק כלל וק"ל:

2. מסכת שבת דף קלח עמוד ב: תנו רבנן כשנכנסו רבותינו לכרם ביבנה אמרו עתידה תורה שתשתכח מישראל שנאמר [עמוס ח] הנה ימים באים נאם ה' אלהים והשלחתי רעב בארץ לא רעב לחם ולא צמא למים כי אם לשמע את דברי ה' וכתוב [עמוס ח] ונעו מים עד ים ומצפון ועד מזרח ישוטטו לבקש את דבר ה' ולא ימצאו דבר ה' זו הלכה דבר ה' זה הקץ דבר ה' זו נבואה. ומאי ישוטטו לבקש את דבר ה' – אמרו עתידה אשה שתטול ככר של תרומה ותחזור בבתי כנסיות ובבתי מדרשות לידע אם טמאה היא ואם טהורה היא, ואין מבין.

יקרה היא מפננים וכל חפצים לא ישוו בה וכתבתי למעלה שהאדם רודף אחר ההבלי
עולם מחמת ב' דברים או שהוא צריך לזה מאוד או מחמת שהוא דבר יקר מאוד ואינו
בנמצא ודרך להתכבד בדבר יקר) ונלע"ד שלכך תרגום של כבוד יקר) ואינו בעולם דבר
הצריך יותר מן הלחם שע"ז יחיה האדם אומר שבעד אשה זונה עד ככר לחם ונגד היקר
אמר ואשת איש נפש יקרה תצוד כי לזה החפץ חיים אשר רצונו בתענוגי עולם איני
יכולה לצוד אותו כי רצונו להיות בהשקט ובתענוג וזה הרודף אחר החמדה השקט לא
יוכל אך אותן הרודפין אחר הכבוד מאנא מכבודתא או בתים נאים הוא רודף אחר
החמדה לכן אומר נפש יקרה תצוד: